

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ СТУДЕНТАМИ-ПРАВНИКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВІД ВИКЛИКІВ ДО НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Риженко Ірина Миколаївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін інституту права
та безпеки,*

*Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Повномасштабна війна в Україні докорінно змінила суспільні процеси, поставивши перед системою вищої юридичної освіти нові безпрецедентні виклики. Практична підготовка здобувачів вищої освіти, будучи ключовою складовою освітнього процесу, зіткнулася з низкою проблем, які потребують негайного вирішення.

Аналіз законодавства. Практична підготовка студентів спеціальності 081 Право у закладах вищої освіти здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах і організаціях. Це може відбуватися на основі укладених договорів між закладом освіти та відповідною організацією або ж у структурних підрозділах самого закладу, що забезпечує таку підготовку. Керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані створити належні умови для практики, зокрема, забезпечити дотримання норм охорони праці, техніки безпеки та санітарії. Процес проходження практики здобувачами вищої освіти регулюється чинним законодавством – Законом України «Про вищу освіту» (ст. 51) [1], наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» [2], стандартами вищої освіти (Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [3], Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти [4], галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право), а також кожен заклад освіти розробляє власні положення про практичну підготовку, робочі програми практики, навчальні та робочі плани, які конкретизують вимоги до проходження практики для кожної спеціальності.

В умовах воєнного стану проходження практики для студентів спеціальності 081 «Право» ускладнилося. За три роки повномасштабної війни можна визначити наступні проблемні питання, які виникають у процесі організації, проходження та контролю практичної підготовки:

1. **Загроза особистій безпеці.** Ризики, пов'язані з бойовими діями та ракетними обстрілами, унеможливають організацію практики в регіонах, які визначені як зони активних бойових дій або тимчасово окуповані [5].

2. **Зменшення доступних баз практики.** Релокація судових [6] та правоохоронних установ (прокуратури, поліції) до безпечніших регіонів призводить до значного скорочення баз практики, що створює дефіцит місць для студентів. Також, унаслідок масованих атак на державні установи деякі бази практики відмовили у прийманні студентів, що ускладнило організацію практичної підготовки.

3. **Зміна формату навчання.** Перехід на навчання з використанням дистанційних технологій, зокрема й для проходження практики, не завжди дозволяє базам практики забезпечити її якісну організацію, а студентам – отримати повний спектр практичних навичок.

4. **Вимушена міграція студентів.** Міграція студентів із тимчасово окупованих територій та зон бойових дій за кордон або в інші регіони України створює значні виклики для організації їхньої практики. Ця проблема особливо актуальна для релокованих закладів вищої освіти, яким потрібно забезпечити доступ до практичної підготовки для студентів, що залишилися без постійного місця проживання. Станом на 01 серпня 2022 р., згідно з оперативною інформацією МОН, було переміщено (з урахуванням першої хвилі переміщення у 2014 р.) 29 ЗВО та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО державної, комунальної й приватної форм власності [7, с. 165].

5. **Організація практики для військовослужбовців.** Окремим проблемним питанням є організація проходження практики для студентів, які є військовослужбовцями військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

6. **Модифікація освітніх програм.** Виникає потреба в модифікації освітніх програм та навчальних планів з урахуванням викликів воєнного часу.

Для подолання проблем, спричинених воєнним станом, необхідно впроваджувати інноваційні підходи в систему практичної підготовки студентів. Це не просто данина часу, а нагальна потреба, що дозволить зберегти якість освіти та підготувати фахівців, готових до нових викликів.

По-перше, необхідно оновити законодавство, зокрема Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України [2], щоб привести його у відповідність до сучасних реалій. Це передбачає використання актуальної термінології та оновлення механізмів організації практичної підготовки, враховуючи зміни, що відбулися за останні тридцять два роки. Також важливо гармонізувати

нормативно-правові акти з положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності серед здобувачів освіти» [8].

По-друге, необхідно впроваджувати гнучкі форми практичної підготовки. Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. У цьому контексті активне використання онлайн-форматів, як-от дистанційні судові засідання, робота з електронними базами даних та документами, дозволить студентам проходити практику, перебуваючи в безпечних регіонах, не втрачаючи при цьому доступу до необхідних матеріалів.

Проблема полягає в тому, що чинне законодавство, зокрема процесуальні кодекси (Цивільний, Кримінальний, Господарський), не надає студентам прямого права брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Це обмежує можливості здобувачів освіти отримати необхідні навички, що особливо відчутно в умовах воєнного стану.

Шляхом вирішення цієї проблеми може бути внесення змін до процесуальних кодексів та Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Ці зміни мають передбачати можливість долучення студентів-правників до судових засідань в онлайн-форматі (як спостерігачів або вільних слухачів) для навчальних цілей. Такий крок дозволить: 1) забезпечити безперервність практичної підготовки в умовах, коли фізична присутність у суді неможлива; 2) надати студентам унікальний досвід роботи із платформою «Електронний суд» в реальному часі, що відповідає сучасним реаліям судочинства; 3) сприяти відкритості та прозорості судової системи, залучаючи майбутніх фахівців до її роботи.

Для подолання проблем, спричинених війною, зокрема вимушеною міграцією студентів та необхідністю організації практики для військовослужбовців, пропонується розвиток юридичних клінік при закладах вищої освіти з використанням дистанційних технологій. Це рішення забезпечить безперервність практичної підготовки та розширить її функціонал.

1. Розширення функціоналу юридичних клінік дозволить студентам здобувати навички в безпечних умовах, надаючи при цьому реальну правову допомогу тим, хто її потребує.

2. Застосування сучасних платформ, таких як Google Meet або Zoom, дає змогу організувати систематичні онлайн-консультації. Це дозволить студентам надавати правову допомогу внутрішньо переміщеним особам, військовослужбовцям та іншим категоріям громадян, які перебувають у різних регіонах України чи за її межами.

Таким чином, студенти здобудуть досвід спілкування з клієнтами та аналізу їхніх правових проблем без фізичного контакту.

3. Юридичні клініки можуть долучитися до волонтерської діяльності. Співпраця з волонтерськими організаціями дозволить надавати правову підтримку у сферах, що є найбільш актуальними під час війни: документування воєнних злочинів, допомога у вирішенні питань соціального захисту та консультування щодо відновлення втрачених документів. Така діяльність дозволяє студентам здобувати цінні практичні навички та відчувати свою соціальну значущість.

4. Моделювання практичних ситуацій. Організація симуляційних занять та «ігор-практикумів», де студенти зможуть відпрацьовувати навички у спеціально створених умовах (наприклад, проведення допитів, складання процесуальних документів).

По-третє, необхідно адаптувати зміст освітніх програм зі спеціальності 081 Право до реалій сьогодення. Слід оновити програми практики, включивши в них дисципліни та завдання, що відображають нові правові пріоритети. Це стосується, насамперед, міжнародного гуманітарного права, воєнного права, питань документування воєнних злочинів, а також захисту прав військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій, які постраждали від збройної агресії. Таке оновлення дозволить студентам здобути актуальні знання та навички, що відповідають реальним потребам суспільства.

Щоб покращити організацію практики в умовах релокації державних установ, Міністерству освіти і науки України варто створити єдиний електронний реєстр баз практики. Ця платформа забезпечить централізовану співпрацю між закладами вищої освіти та потенційними базами практики, зокрема судами, прокуратурою, поліцією та приватними юридичними компаніями. Впровадження такої системи допоможе оперативно відстежувати наявність вільних місць і значно спростить процес пошуку баз практики для студентів.

Таким чином, для ефективного подолання викликів, спричинених воєнним станом, критично важливо модернізувати систему практичної підготовки студентів. Впровадження інноваційних підходів дозволить не лише зберегти високу якість юридичної освіти, але й підготувати фахівців, готових до роботи в сучасних реаліях, тим самим роблячи значний внесок у відновлення правової системи України.

Література:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://surl.li/uhqjjw> (дата звернення: 27.08.2025).

2. Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України : наказ Міністерства

освіти України від 08 квіт. 1993 р. № 93. URL: <https://surl.lt/yptvky> (дата звернення: 27.08.2025).

3. Стандарт вищої освіти України : перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 20 лип. 2022 р. № 644. URL: <https://surl.lu/zysfwm> (дата звернення: 27.08.2025).

4. Стандарт вищої освіти України : другий (магістерський) рівень вищої освіти, галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 20 лип. 2022 р. № 643. URL: <https://surl.li/raojds> (дата звернення: 27.08.2025).

5. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 28 лют. 2025 р. № 376. URL: <https://surl.li/wtibnd> (дата звернення: 27.08.2025).

6. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану : Розпорядження Голови Верховного Суду від 06 берез. 2022 р. № 1/0/9-22. URL: <https://surl.li/vdpoqm> (дата звернення: 27.08.2025).

7. Освіта України в умовах воєнного стану : інформ.-аналіт. зб. / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ, 2022. 358 с. URL: <https://surl.li/lpzzcn> (дата звернення: 27.08.2025).

8. Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності серед здобувачів освіти : Закон України від 08 січ. 2025 р. № 4186-IX. URL: <https://surl.li/ywripa> (дата звернення: 27.08.2025).